

ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН В УКРАЇНІ І ДОСВІД КРАЇН ЄС

LEGAL BASIS OF POLICE ACTIVITIES: CURRENT SITUATION IN UKRAINE AND EXPERIENCE OF EU COUNTRIES

Товпига Л.М., аспірант кафедри теорії держави та права
Національна академія внутрішніх справ

Сьогодні актуальним є пошук та запровадження нових підходів у сфері управління органами внутрішніх справ, а саме створення ефективної правоохоронної системи, захисту прав та свобод людини і громадянина, забезпечення контрольних механізмів з боку громадськості в цій сфері. Підвищення рівня охорони громадського порядку і забезпечення публічної безпеки має ґрунтуватись на принципах верховенства права, роботи поліцейських тільки з метою захисту прав і свобод особи, інтересів громадян та країни, єдності всіх правоохоронних органів держави, активної взаємодії з населенням, надання соціальної та правової допомоги суспільству тощо. Так, зважаючи на вказані принципи, слід зазначити, що стратегічним напрямом реформування поліції України є відхід від репресивної моделі діяльності до налагодження тісної взаємодії з інститутами громадянського суспільства у здійсненні своєї діяльності для корекції поведінки деяких громадян та усунення чинників, що детермінують правопорушення. Побудова якісно нової моделі діяльності поліції, відповідно до стандартів, принципів і норм, що вироблені світовою спільнотою є досить актуальним в сучасних реаліях. Сучасний стан розбудови системи діяльності поліції України, створення нових організаційних структур, перегляд пріоритетних напрямів її діяльності, вимагає належного наукового опрацювання системи нормативно-правових актів та окремих правових норм, які регулюють порядок надання поліцейських послуг, захист прав і свобод громадян, забезпечення публічної безпеки та порядку в державі. Важливе теоретичне та практичне значення на цьому шляху має досвід інших країн світу, знання тих явищ, тенденцій та закономірностей, що визначають сучасний стан і перспективи розвитку діяльності поліції. **Метою** статті є визначення сутності терміну «правова основа» щодо змісту діяльності поліції України та аналіз досвіду низки країн Європи щодо їх правової основи в діяльності поліції з подальшими можливостями його використання в Україні.

Ключові слова: діяльність поліції, правова основа, досвід країн ЄС.

The search and implementation of new approaches in the field of management of internal affairs bodies, namely the creation of an effective law enforcement system, protection of human and citizen rights and freedoms, and provision of control mechanisms by the public in this area, is relevant. Increasing the level of protection of public order and ensuring public safety should be based on the principles of the rule of law, the work of police officers only for the purpose of protecting the rights and freedoms of individuals, the interests of citizens and the country, the unity of all law enforcement agencies of the state, active interaction with the population, the provision of social and legal assistance to society, etc. Thus, taking into account the above principles, it should be noted that the strategic direction of the reform of the Ukrainian police is to move away from a repressive model of activity to establish close cooperation with institutions of civil society in the implementation of their activities to correct the illegal behavior of some citizens and eliminate the factors that determine offenses. The construction of a qualitatively new model of police activity, in accordance with the standards, principles and norms developed by the world community, is quite relevant in today's realities. The current state of the development of the Ukrainian police system, the creation of new organizational structures, and a review of the priority areas of its activity, requires a proper scientific study of the system of normative legal acts and separate legal norms that regulate the procedure for providing police services, protecting the rights and freedoms of citizens, ensuring public safety and order in the state. The experience of other countries of the world, knowledge of those phenomena, trends and regularities that determine the current state and prospects for the development of police activities are of important theoretical and practical importance on this path. **The purpose of the article** is to determine the essence of the term «legal basis» in relation to the content of Ukrainian police activities and to analyze the experience of a number of European countries regarding their legal basis in police activities and further possibilities of its use in Ukraine.

Key words: police activity, legal basis, experience of EU countries.

Європейський вибір України, демократизація українського суспільства та розбудова сучасної системи публічного управління зумовлюють необхідність аналізу правової основи діяльності поліції, головною функцією якої є безпека населення.

Однак спершу, слід розібратись із самим значенням «правова основа». На сьогодні у наукових дослідженнях, присвячених правовій тематиці не має єдиної точки зору на зміст категорії «правова основа». Юридичний термін «правова основа», зокрема, характеризує формальне закріплення повноважень органів державної влади, окреслює підстави та особливості реалізації закріплених за ними прав та обов'язків [5, с. 26]. С. П. Поляк, під «правовою основою» розуміє систему нормативних актів, що визначають функції, компетенцію, форми і методи діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також їх структурних підрозділів [14, с. 174]. С. Г. Серьогіна, підкреслює, що «правова основа» являє собою сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі організації й функціонування органів публічної влади, закріплюють елементи їх організації і діяльності [3]. Л. К. Багайчук, розглядає правову основу саме як норму права, яка встановлюється та охороняється державою в результаті суспільного договору [4, с. 2].

Точка зору, що має відображення у працях з конституційного та адміністративного права, відображає правову основу діяльності, як сукупність правових норм, які встановлюють правила поведінки фізичних та юридичних осіб. Слід зауважити, що цей термін закріплює принципи, алгоритми та правила здійснення відповідної діяльності органів державної влади та їх посадових осіб.

Таким чином правова основа діяльності поліції в загальному – це правовий базис, фундамент, спираючись на який функціонує вся поліція, що закріплені у національних та міжнародних нормативно-правових актах у рамках яких ця діяльність починається, розвивається та припиняється, й, відповідно, у рамках яких можуть і повинні діяти всі суб'єкти діяльності поліції, що регулюють суспільні відносини, які виникають в процесі її діяльності із забезпечення охорони прав і свобод людини, підтримання публічної безпеки і порядку.

Відповідно до статті 3 пункту 1 Закону України «Про Національну поліцію», правовою основою діяльності поліції є Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів Укра-

їни, актами Кабінету Міністрів України, також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, урядовими актами, наказами МВС України організаційно розпорядчого характеру та іншими нормативно-правовими актами [30].

Розглянемо зазначені нормативно-правові акти за їх юридичною силою та мірою впливу на відповідні суспільні відносини.

Конституція України. Конституція становить правову основу системи і змісту усіх джерел права та є базою для подальшого розвитку законодавства України, на основі її положень приймаються всі інші нормативні акти, що регулюють діяльність поліції в Україні. Діяльність поліції діє в межах принципу верховенства права, відповідно до статті 3 Конституції; згідно статті 28 Конституції України ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, отже поліцейським при застосуванні поліцейських заходів за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; відповідно до статті 29 Конституції України ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом; обмеження прав і свобод людини в діяльності поліції допускається виключно на підставах та в порядку, визначених статтею 64 Конституції України і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції [9].

Законодавчі акти (кодекси, закони). Основні серед них слід виділити такі: «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 [18]; «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 [15]; Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 [28]; «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 [19]; «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 [30]; Дисциплінарний статут Національної поліції України від 15.03.2018 [17] та інші.

Інші закони, що регулюють діяльність Національної поліції, стосуються окремим напрямів її роботи, наприклад, роботи зі зверненнями громадян, порядку роботи з інформацією і такої, що має обмежений режим доступу, взаємодія з інститутами громадянського суспільства, іншими органами державної влади та місцевого самоврядування.

Акти Президента України. Президент України на виконання закріплених повноважень видає укази та розпорядження, спрямовані на удосконалення діяльності Національної поліції, її кадрового складу, а також у сфері забезпечення прав і свобод громадян правоохоронними органами держави. Важливим напрямом є введення в дію указами Президента рішень Ради національної безпеки і оборони України щодо питань пов'язаних із забезпеченням публічної безпеки та порядку в державі. Прикладом таких актів може слугувати акт «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25.08.2015 [23]; «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях» від 09.12.2015 [32]; «Про символіку Національної поліції України» від 09.12.2015 [34]; «Про День Національної поліції України» від 09.12.2015 [16] та інші.

Акти Кабінету Міністрів України. Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 [29], до його основних завдань належить здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. До актів Кабінету Міністрів України, що регу-

люють діяльність Національної поліції ми можемо віднести: Положення про дозвільну систему від 12.10.1992 [24]; Правила дорожнього руху від 10.10.2001 [33]; постанову «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» від 16.09.2015 [35] та інші.

Акти Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України. Нормативно-правові акти МВС України та Національної поліції стосуються як питань поточної та інституційної організації правоохоронної діяльності Національної поліції із надання населенню поліцейських послуг, так і питань публічного адміністрування, яке стосується як побудови організаційних структур Національної поліції, так і процесу підготовки, прийняття та контролю управлінських рішень, а також здійснення інформаційного, кадрового, документального та психологічного забезпечення роботи поліції. Можемо виділити наступні накази МВС України та Національної поліції України: «Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України» від 15.11.2017 № 930 [27]; Положення про Департамент патрульної поліції від 06.11.2015 [25]; Інструкцію з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції від 06.11.2015 [21]; Інструкцію з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі від 07.11.2015 [22]; Порядок присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань від 12.03.2016 [26]; Інструкцію з організації контролю за виконанням документів у Національній поліції України від 13.06.2016 [22] та інші.

Законодавство Німеччини щодо правового регулювання поліцейської діяльності сформовано із таких актів: Закон про поліцію – це основний акт, який регулює діяльність поліції в Німеччині. Він встановлює правила щодо використання сили, затримання та зберігання доказів; Закон про захист конституції – це закон, який регулює діяльність внутрішніх служб безпеки в Німеччині. Він забезпечує захист демократичного ладу та основних прав і свобод; Закон про захист персональних даних – це закон, який регулює збір, обробку та використання персональних даних в Німеччині. Він надає громадянам право на захист своїх персональних даних від незаконного використання та поширення.

Важливою рисою законодавства в Німеччині і те що відрізняє її від інших європейських країн це конституційний статус поліції – Конституція ФРН передбачає, що поліція має діяти в межах правового порядку, дотримуючись конституційних прав і свобод громадян. Ще однією особливістю німецького законодавства про поліцію є те, що регулювання поліції здійснюється окремими федеральними землями. Землі мають право самостійно регулювати діяльність поліції на своїй території, при цьому вони повинні дотримуватися загальних принципів, що містяться в законодавстві Федеральної республіки Німеччина.

Діяльність поліції, як в Україні так і в країнах ЄС також визначається міжнародними правовими актами, прийнятими та ратифікованими державами – учасниками. Відповідно, такі міжнародні договори з прав людини є обов'язковими для держав-учасниць, які їх прийняли. Серед них варто відзначити наступні ключові документи: Загальна декларація прав людини [38], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [12] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [11], які торкаються аспектів регулювання повноважень поліції. Також, діє ряд міжнародних дотичних договорів, що регулюють засади діяльності поліції. До них відносимо наступні: Конвенція про захист прав людини [7], Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дис-

кримінації [10], Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання [6], Факультативний протокол до неї [36] і Конвенція про права дитини [6] тощо.

Однак на відміну від України в країнах ЄС діють нормативно-правові акти, які слід було б запровадити в якості позитивного досвіду. Це Кодекси етики, що стали унікальними інструментами моделювання діяльності та поведінки співробітників, про що свідчить досвід європейських країн. Так Європейський кодекс поліцейської етики був прийнятий Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року. Розробка та прийняття Кодексу мали на меті визначити загальноєвропейські настанови та принципи у сфері загальних цілей, функціонування та відповідальності поліції за забезпечення безпеки та дотримання прав людини в демократичних суспільствах, керованих верховенством права [1].

Національна поліція Франції, яка мала Кодекс Етики згідно указу № 86-592 від 18 березня 1986 року, внесла зміни поширивши дію даного кодексу на новий кодекс із жандармерією з 1 січня 2014 року. У січні 2014 року був уведений в дію новий Кодекс етики Національної поліції та Національної жандармерії [39]. Цей кодекс заснований на засадах Декларації прав людини і громадянина, Конституції, міжнародних конвенцій і законів. Його прагнення полягає в тому, щоб зробити внесок у зміцнення зв'язку між силами внутрішньої безпеки та населенням, чітко поставивши останнє в центр уваги поліції та жандармів.

Підтримуючи необхідність запровадження етичних норм в діяльності поліції М. Є. Василенко, досліджуючи принципи правового регулювання етики в поліцейській діяльності, стверджує, що міжнародний досвід впливає на важливість етичних та онтологічних документів, які складаються з сучасної моделі поліції. Виконуючи нор-

мативно-регулюючу роль, вони впливають на поведінку працівників поліції, даючи позитивні відгуки [2, с. 170]. На наш погляд, запозичення та поширення практики етичного законодавства у діяльність поліції, сформовані питаннями необхідності формування образу «надійного і безпечного» поліцейського, і як наслідок довіри населення до поліції.

Також, на наш погляд, важливим є те, що у світі набуває поширення концепція діяльності поліції, орієнтованої на громаду [37, с. 505] На нашу думку важливим є запозичення досвіду взаємодії з громадськістю. Багаторічна практика європейських країн показала, що одним із найважливіших інструментів діяльності поліції є взаємодія з населенням [13, с. 90]. На сьогоднішня однією із найпоширеніших моделей партнерської взаємодії поліції і громадянського суспільства у світі є модель («Community Policing», «Community-oriented Policing», «Neighborhood Policing»). Дана модель побудови взаємовідносин поліції із населенням, громадськими формуваннями використовується у поліцейській діяльності, Великобританії, Німеччині [13, с. 90].

Тож, правова основа діяльності поліції в загальному – це правовий базис, фундамент, спираючись на який функціонує вся поліція, що закріплені у національних та міжнародних нормативно-правових актах. Однак, на відміну від України в країнах ЄС діють нормативно-правові акти, які слід було б запровадити в якості позитивного досвіду. Це Кодекси етики, що стали унікальними інструментами моделювання діяльності та поведінки співробітників, про що свідчить позитивний досвід європейських країн, а також практика європейських країн показала, що одним із найважливіших інструментів діяльності поліції є взаємодія з населенням на основі моделі («Community Policing», «Community-oriented Policing», «Neighborhood Policing»).

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С. Європейський кодекс поліцейської етики: принципи діяльності поліції в демократичних державах. – Одеський державний університет внутрішніх справ. URL: <https://oduv.edu.ua/news/yevropejskij-kodeks-politsejskoyi-etiki-printsipi-diyalnosti-politsiyi-v-demokratichnih-derzhavah>
2. Василенко М. Є. Кодекс поліцейської етики: міжнародний досвід. Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 02 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурченко (голова), Д. В. Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін. ; упоряд. В. А. Греченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 168–170.
3. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: Підручник для студентів вищих навчальних закладів; за ред. С.Г. Серьогіної. Х.: Право, 2005. 256 с. URL: <http://goo.gl/Q0vQ1W>
4. К. Л. Бугайчук. Правові основи діяльності поліції України. стаття/ Харківського національного університету внутрішніх справ, Випуск 2(23) Том 3, 2018. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2-3_2018/25.pdf
5. К. Л. Бугайчук. Правові основи діяльності поліції України. стаття/ Харківського національного університету внутрішніх справ, Випуск 2(23) Том 3, 2018. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2-3_2018/25.pdf
6. Конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження чи покарання. – Прийнята 10 грудня 1984 року – Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 26 січня 1987 р. № 3484-XI із застереження до пункту 1 статті 30 Конвенції, Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14 березня 1989 року застереження до пункту 1 статті 30 Конвенції зняте.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. – Прийнята 1950 року в Римі. – Ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР.
8. Конвенція про права дитини. – Прийнята 20 листопада 1989 року. – Конвенцію ратифіковано Постановою Верховною Радою України від 27 лютого 1991 р. № 789-XII.
9. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2023)
10. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. – Набула чинності 04 січня 1969 р., для України – 07 квітня 1969 р. – Конвенція підписана Українською РСР 07 березня 1966 року, Ратифікована Президією Верховної Ради Української РСР 21 січня 1969 року із застереженням до статті 22, Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14 березня 1989 року № 7248-11 застереження до статті 22 Конвенції зняте.
11. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. – Прийнята 16 грудня 1966 р. – Ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII.
12. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. – Прийнята 16 грудня 1966 р. – Ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII.
13. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій Київ : 7БЦ, 2021. 277 с.
14. Поляк С.П. Правові основи діяльності оперативних підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. *Форум права*. 2017. № 2. С. 87–94. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_2_16.pdf
15. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
16. Про День Національної поліції України: Закон України від 06.04.2018 97/2018 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693/2015#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

17. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
18. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
19. Про запобігання корупції: Закон України від 31.03.2023, 14 жовтня 2014 року № 1700-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
20. Про затвердження Інструкції з організації контролю за виконанням документів у Національній поліції України: Наказ від 13.06.2016 № 503 / *Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0944-16#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
21. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: Наказ від 06.11.2015 № 1376 / *Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
22. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: Наказ від 07.11.2015 № 1395 / *Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
23. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Закон України від 25 серпня 2015 року / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/501/2015> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
24. Про затвердження Положення про дозвільну систему: Постанова від 12 жовтня 1992 р. N 576 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
25. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: Наказ від 02.07.2015 № 796 / *Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
26. Про затвердження Порядку присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань: Наказ від 12.03.2016 № 177 / *Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0498-16#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
27. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України: Наказ від 15.11.2017 № 930 / *Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1493-17#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
28. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
29. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. / База даних «Законодавство України» / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 11.04.2023).
30. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 11.04.2023).
31. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).